

KİTAP TANITIMI

Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya, (21.11.1920-2.6.1922), Temel Yayınları, İstanbul, 2017.

*Büşra ALTIOK**

Ali Fuat Cebesoy'un Temel Yayınları tarafından yayınlanan Moskova Hatıraları (Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya) isimli eseri anı şeklinde ele alınmıştır. Kitap Ali Fuat Cebesoy'un Garp cephesi görevinden ayrıldıktan sonra Moskova Büyük Elçiliğine atanması ve bu görevi sırasında yazmış olduğu hatıralarını içermektedir. Hatıralarının yanı sıra o dönemde yaşanan önemli olayları değişik açılardan değerlendiren yazar kitabında önemli bilgileri bize aktarmıştır. Anı türünde bir eser olduğu için bölüm bölüm tasnife gidilmemiş yaşanan olaylar başlık atılarak aktarılmıştır.

Çalışmanın öznesi olarak nitelendirilen Ali Fuat Cebesoy, 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Müşir dede ve paşa babalar soyundan gelen ailenin çocuğudur. Erzincan Askeri Rüştiyesi'ni ve Saint Joseph Lisesi'ni bitirmiş, öğrenim hayatına Harp Okulu'nda devam etmiştir. Harp Okulunda okuduğu dönemde Mustafa Kemal ile tanışmış ve yakın arkadaş olmuştur. Daha sonra Harp Akademisi'ne devam eden Ali Fuat Paşa, buradan mezun olduktan sonra Roma'da Askeri Ataşelik görevine başlamıştır. Manastır ve Üsküp'e bağlı 7. Kolorduda görev almış ve Balkan Savaşları sırasında Yanya Kalesi müdafaalarında önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında da çeşitli görevler alan Ali Fuat Paşa, 1916 yılı muharebelerine katılmış ve gösterdiği üstün başarılarından dolayı generalliğe terfi ettirilmiştir.¹

Ali Fuat Paşa da ülkenin kurtuluşu için Anadolu'ya geçmek için fırsat kollamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliği, Kazım Karabekir Paşa'nın da 15. Kolordu Komutanlığı görevine atıldığı günlerde, Ali Fuat Paşa da daha sonra Ankara'ya taşınacak olan Konya'daki XX. Kolordu Komutanlığının başında bulunmuştur.

Ali Fuat Paşa, Milli Mücadele döneminde Amasya Tamimi'nin hazırlanması ve yayınlanması çalışmalarına katılmıştır. Ayrıca Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin hazırlıklarıyla da yakından ilgilenmiştir.² Ali Fuat Paşa, Sivas kongresi sırasında Garbi Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığı görevine atanmıştır.³

Garbi Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığı görevini yürüten Ali Fuat Paşa, 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına tepki olarak, çıkan ayaklanmaların bastırılmasında da görev almıştır. Ancak Gediz'e düzenlenen saldırının başarısızlıkla sonuçlanması, TBMM'ye bağlı düzenli bir ordu kurulması çalışmalarını hızlandırmış ve Ali Fuat Paşa 1920'nin Ankara'ya çağrılmış ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyla 9 Kasım 1920 tarihinde Moskova Büyükelçiliğine tayin edilmiştir.⁴

Kitabına Güney Doğru Rusya'nın Anadolu'dan Görünüşü ile başlayan yazar, bu bölümde Kafkaslardaki genel durumu değerlendirmiştir. Yazar, bölge halkına bağımsızlık vaadinde bulunan Bolşeviklerin aslında hiçbir Kafkas devletinin bağımsızlığını tanımak niyetinde olmadığını aktarmıştır.

Yazar 1 Eylül 1920 yılında toplanan Bakü Şark Milletleri Kurultayı hakkındaki değerlendirmesinde; Türkiye'nin de katıldığı kurultayın asıl amacının Şark milletlerine mahsus bir kongre olması gerekirken, Batı emperyalizmine karşı harekete geçmek için toplanan bir kongreye dönüştüğünden bahsetmektedir.

* Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, altio543@gmail.com

¹ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk; Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s.20.

² Ayfer Özçelik, **Ali Fuad Cebesoy**, Akçağ Yayınları, 1993, s. 75.

³ Ayfer Özçelik, **a.g.e.**, s. 79,92.

⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul 2017, s.41-43.

Yazar Türk İştirakiyun Teşkilatı başlıklı bölümde teşkilat hakkında bilgi vermektedir. Teşkilat Birinci Dünya Savaşı esnasında Ruslara esir düşen Türkler tarafından kurulmuştur. Teşkilatın asıl amacının Türkiye’de bir komünist inkılâp yapmak olduğunu belirten yazar, bu hareketin başında bulunan Mustafa Suphi’yi şöhret ve ihtiras peşinde koşan zeki, kurnaz ve azim sahibi bir şahsiyet olarak tanımlamıştır.

Sovyetler ile resmi temas ve münasebetlerin başlaması bölümünde 23 Nisan 1920 yılında TBMM’nin açılmasını müteakip bir heyetin Moskova’ya gönderilmesinden bahsetmektedir. Ankara Hükümeti bu suretle ilk defa Bolşevikler ile siyasi ilişkiye girmiş oluyordu. Heyetin asıl vazifesi Sovyet Rusya ile bir dostluk antlaşması imzalamak ve ihtiyaç olan para yardımını temin etmektir. Hariciye vekili Bekir Sami Bey’in başkanlığında Moskova’ya giden Türk Heyeti, bir dostluk antlaşması esasları hazırlanmış fakat bu sırada Rus heyet başkanı Sabani uzak bir yere gönderilmiştir. Bunun üzerine Bekir Sami Bey, Çiçerin’den bir görüşme talebinde bulunur. Çiçerin ise Van ve Bitlis vilayetlerimizden Ermenistan’a toprak verilmesini ister ve ancak antlaşmanın ondan sonra imzalanacağını ileri sürer. Bekir Sami Bey Çiçerin’i ikna edemez. Bekir Sami Bey’in başarısızlığı ve Milli Mücadele hareketinin Batılı devletler karşısında Rus desteğini önemsemesi Ali Fuat Paşa’nın Moskova elçiliğine atanmasına sebep olmuştur.

Yazar, Moskova’ya giderken başlıklı bölümde yolculuğu sırasında geçtiği illerden, buralarda yaptığı görüşmelerden, nasıl karşılandığından bahsetmektedir. Sivas iline geldiğinde, Sivas Kongresi sırasında yaşanan gelişmelerden ve Mustafa Kemal’den övgüyle bahsetmektedir. Kars’ta Kazım Karabekir Paşa ve halk tarafından coşku ile karşılandığından bahsetmektedir. Kars’tan sonra Tiflis’e Tiflis’ten de Bakü’ye geçmiştir. Bakü ile ilgili gözlemlerinde ise- Bakü’de her şeyin devletleştirildiğinden ve serbest hayatın kaldırıldığından bahsetmektedir.

Ali Fuat Paşa’nın Moskova’daki görevleri şunlardır⁵; Sovyetler ile ittifak yapmak, ittifak yapılmaz ise dostluk antlaşması imzalamak, Sovyet komünizminin Türkiye’ye girmesini engellemek, eski ittihatçıların Anadolu’ya girmesini önlemektir. Ali Fuat Paşa bu görevleri başarı ile yerine getirmiş ve 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Ali Fuat Paşa, böylece Ankara Hükümeti ve Moskova arasındaki ilişkilerin denge unsurunu teşkil etmiştir.

Yazar aynı dönemde Rusya’da bulunan Enver Paşa ve arkadaşları ile temasa geçmiştir. Yazar Enver Paşanın amacını; Alman askerlerinden bazılarının dostluğuna güvenerek, dünyaya hakim olmak isteyen İngiliz emperyalizmine karşı Ruslardan istifade ederek bir savaş açmak olarak değerlendirmiştir. Ancak bunu hiçbir zaman gerçek olmayacak bir hayal olarak nitelendirmiştir. Sovyet Hükümetinin Enver Paşa ve arkadaşları ile ilgilenmesindeki amacını ise iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan birincisi; nüfuzlarından yararlanmak diğeri ise; Türk komünist partisini Anadolu’ya sokmak.

Orta Doğu ve Müslüman milletler ile ilgili değerlendirmesinde bölge milletlerinin istiklal mücadeleleri ile Türkiye’nin istiklal mücadelesi arasında sıkı ve samimi ilişkiler bulunduğunu anlatmıştır. Doğu milletlerinin yalnız başlarına İngiliz emperyalizmi ile mücadele edemeyeceğini düşünen yazar, Türkiye’nin Orta Doğu ve Müslüman milletlere destek vermesi gerektiğini düşünmektedir.

Yazar İkinci İnönü zaferinin Sovyet Rusya ve Batılı ülkeler üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Zafer, Batıda ve özellikle Rusya’da etkisi büyük olmuştur. Yunan ordusunun Anadolu’da uzun süre dayanamayacağı fikri kabul görmüştür.

Kütahya- Eskişehir muharebeleri sonrası durumu değerlendiren yazar Rusların ahde vefa göstermediklerini vurgulamıştır. Bu muharebeler sonucu ordumuz Sakarya’nın doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır.

Sakarya muharebelerinin kazanılması Rusların planlarının suya düşmesine neden olmuştur. Sakarya zaferinden sonra Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması Rusya’da ve İngilizlerde tepkilere neden olmuştur. Türkiye ise Batıdaki iki önemli düşmanın fikir ayrılığına düşmesinden oldukça memnundu.

⁵ Çiğdem Aslan-Mustafa Toker (Hazırlayanlar), **Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)**, Cilt I, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları No:48, Ankara, 2015, C.I.,s. 2.

Altıok, B. (2020), Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya (21.11.1920-04.06.1922), Temel Yayınları, İstanbul, 2017, (AUSBĐ, 3 (5), 91-93

Yazar kitabının son bölümünde ise elçiliğın Rus görevliler tarafından basılması ve Moskova'dan ayrılması konusundan bahsetmiştir. Elçilik Rus resmi görevlileri tarafından basılarak, belgelerine el konulmuş ve elçilik personeli Yüzbaşı Emin Bey rehin olarak alınmıştır. Yüzbaşı Emin Bey daha sonra serbest bırakılmış ancak belgeler geri alınmamıştır. Bu çirkin olay sonucunda Ali Fuat Cebesoy ve elçilik heyeti memlekete geri dönme kararı almıştır.

Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Hatıraları adlı eseri geniş kapsamlı bir çalışmadır. Ali Fuat Cebesoy'un doğrudan olayların içinde bulunup yaşadıklarını aktarması Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya hakkında bizde kayda değer bilgilerin ve farklı bir bakış açısının oluşmasını sağlamıştır. Eser, Milli Mücadele döneminin önemli bir halkası olan Türk-Sovyet İlişkilerine yepyeni bir boyut kazandırmıştır.

Kaynakça

Aslan, Çiğdem-Mustafa Toker (Hazırlayanlar), Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Cilt I, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları No:48, Ankara, 2015.

Cebesoy, Ali Fuat, Moskova Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul, 2017.

Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk; Okul ve Genç Subaylık Hatıraları, Baha Matbaası, İstanbul, 1967.

Özçelik, Ayfer, Ali Fuad Cebesoy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.